

<http://www.koznevel.hu/cikk/%E2%80%9Eameddig-telik-tolem--teszem-a-dolgomat%E2%80%9D---beszelgetes-a-80-eves-ferge-zsuzsaval>

Köznevelés, 2011. június 17.

Interjú

„Ameddig telik tőlem, teszem a dolgomat” - Beszélgetés a 80 éves Ferge Zsuzsával

Idén áprilisban ünnepelte 80. születésnapját Ferge Zsuzsa Széchenyi-díjas szociológus, akadémikus. Sokrétű kutatásai során foglalkozott többek között iskolaszociológiával, a társadalmi előnyök-hátrányok átöröklésével, a szegénység különböző megjelenési formáival, szociálpolitikai vizsgálatokkal. Számos külföldi egyetemen dolgozott vendégtanárként, számos civil szervezet alapítója, tagja, vezetője volt, 2005 óta a gyermekszegénység elleni munkában vett részt, az MTA Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Programiroda vezető szakértője. Tizenöt könyve, több száz tanulmánya, az egész munkássága nagy befolyással volt a magyar szociológiára, gondolatai a hazai oktatásügy szempontjából is fontosak. Élete példájával bizonyította: lehet együttérző módon élni és dolgozni. A műveiből, társadalmi szerepvállalásából sugárzó hozzáállás mindannyiunk számára példa. A nemzetközileg is elismert, az esélyegyenlőség megteremtéséért hosszú és kitartó küzdelmet vívó tudóssal születésnapja alkalmából beszélgettünk.

– Legutóbbi találkozásunkkor beszélt a szécsényi kistérségben megvalósult kutatásukról, illetve egy modellről, amelyet kollégáival dolgoztak ki az ott élők életének megkönnyítésére, a társadalomba való beilleszkedésük esélyeinek javítására. Ez a modell – ahogy mondta – akár országos mintául is szolgálhatott volna. Elsőként tehát hadd kérdezzem meg, mi lett ezzel a kezdeményezéssel? Van-e még esély arra, hogy valamilyen formában megvalósuljon?

– Nem tudok válaszolni, de a helyzet nem reményteljes. A finanszírozáshoz szükséges források kisebb részét az állam, illetve az Európai Szociális Alap, nagyobb részét az utolsó két évben az úgynevezett Norvég Alap biztosította. Ez 2011. április 30-án befejeződött. Újabb pályázatainkat elutasították (az OSI is), az államnak erre nincs pénze, az európai pénzekhez a hozzáférés nehéz, ha egy kistérség „csak” hátrányos helyzetű, de nem LHH besorolású. Arról hadd ne beszéljek, hogy a hosszú távú társadalmi programokat milyen abszurd 2-3 évre szóló pályázatokból finanszírozni. Ha ott kell hagynunk Szécsényt, ez ezernyi gyereknek okoz konkrét veszteséget, és mély csalódást ébreszt a már az ügy mellett elkötelezett helyi szakembernek, polgármestereknek, családoknak. A helyzet azért érdekes, mert a gyerekesély-

program máig itthon is, Európaszerte is egyike a gyerekszegénység ellen dolgozó nagyon kevés komplex „jó gyakorlatnak”, vagyis modellkísérlet. Minthogy nem sikertelen, hatékonyan hozzájárulhat a kormányzat különböző programjaihoz és vállalásaihoz gyerekszegénység-, illetve roma-integráció ügyben.

A szécsényi nehézségek ellenére a program tanulságai valóban érvényesülnek két, egymást követő európai finanszírozású TÁMOP programnál, amelyek a gyerekesély-program országos kiterjesztését szolgálják. Öt kistérségben már elindultak élesben a helyi gyerekesély-projektek, további hattal a közös felkészülés már 2009-ben megkezdődött, s elkészültek a

helyi tervek, amelyek már csak a pályázati kiírásra várnak. A kormányzat, tudomásunk szerint, újabb 12 kistérségben tervezi a program bevezetését. A kistérségi gyerekesély-projekteket előkészítő, szervező, képzési folyamatokban vezető szerepe van az országos feladatokat is ellátó, az MTA keretében működő GyEP -nek, azaz a Gyermekszegénység Elleni Programirodának. Ám az iroda további fenntartása ugyancsak anyagi veszélybe került. Vagyis lehet, hogy a modell másutt elkezd megvalósulni, de az alapkísérlet, amelynek továbbra is fontos tanulságai lennének, és a szakemberekből álló támogató rendszer, amely a helyi megvalósulást segíti, kimegy az építmény alól.

– KSH-adatokra és számításokra hivatkozva arról is beszélt, hogy a roma népesség aránya néhány évtizeden belül nagyon megnő a társadalmon belül, éppen ezért is életbevágóan fontos, hogy az integrációjukat, felemelkedésüket minél hamarább megkezdjük. Ön szerint hol tart most ez a folyamat, és milyen esélyeket lát annak sikeres véghezvitelére?

– A kormányzat itthon és az Unióban egyaránt több ízben demonstrálta elkötelezettségét, mind az Európai Roma Stratégia programjának kidolgozásával, mind a 2011. májusi Országos Roma Önkormányzattal (Farkas Flóriánnal) aláírt megállapodással. A megállapodás számadatait egyelőre nehezen tudom értelmezni. Az egyik vállalás például az, hogy „legalább 10 ezer roma fiatal érettségit adó képzésben vehessen részt”. Az utolsó rendelkezésre álló adat az OM 2009/2010 évkönyvében található, bár nem romákról, hanem hátrányos helyzetű gyerekekről szól. E szerint 2007-ben 51 000 „hátrányos helyzetű”, ezen belül 9300 „halmozottan hátrányos helyzetű” tanuló vett részt érettségit adó képzésben.

A cigány gyerekek többsége ezekben a csoportokban van. Vagyis nem lehet tudni, hogy a célul kitűzött 10 000 diák több-e, mint volt, vagy kevesebb. A szám maga nagyonak tűnik, de nem több, mint az érettségire készülő gyerekek 2-3 százaléka, azaz a többségnél 4-5-ször kevesebb esélyt jelent. A gyakorlatban sem jelenik meg sok e vállalásokból, pontosabban: a helyzet rohamosan romlik. A romlás az értem például, hogy az iskolai szegregáció minden információ szerint rohamosan és gátlástalanul nő, vagy hogy a költségvetési elvonások aránytalanul érintik a szegényeket, a munkanélkülieket, a gyerekeseket, azokat, akik nem tudják a családi adókedvezményt teljesen igénybe venni. Ilyenek a rokkant nyugdíjasok vagy a segélyre szorulóak is. Ezen csoportok többségében a cigányok aránya nagy, bár minden csoportban 30–60 százalék a nem roma szegények aránya. A munkanélküliek közel kétharmada, a gyerekek több mint fele a létminimum alatt élő 3 millió szegényhez tartozik. Becsléseim szerint – mert csak becsülni lehet, hiszen még nem ismerjük pontosan az intézkedéseket, és hatásvizsgálatot sem láttam – az itt élők ma is alacsony jövedelme 20–30

százalékkal, sokuknál ennél sokkal nagyobb mértékben csökkenhet. Nem segít a helyzeten a mind gyakoribb, mind szigorúbb büntetések sora sem – a kukázás vagy egy rossz bicikli használata garantáltan 30–50 ezer forintnyi büntetést, illetve x napi elzárást hoz magával.

A cigányellenes megmozdulásokat, uszításokat és büntényeket a politika és egy

jelentős többség elnézi, miközben a „cigánybűnözés” azonnali és súlyos megtorlásra

számíthat. Maga a cigánybűnözés kifejezés a rasszizmus megtestesülése. Megkímél a tények ismeretétől, sértő és megalázó minden cigányra nézve.

– Mit tehet az iskola a mélyszegénységben élő gyerekek segítéséért, társadalmi integrációjáért? Az eddigi próbálkozások, elképzelések hogyan valósultak meg?

– Ahhoz, hogy az iskola tehessen valamit, erős kormányzati elkötelezettség, a társadalom partnersége, és valamennyi pénz is kell. 2000 és 2010 között valami történt. Gyakran pazarlóan, sok próbahibával, de elindult az ország az EU által is szorgalmazott irányokba: történt valami a „tudásalapú társadalom” érdekében, és főleg az egyenlőbb oktatási esélyekért. Ennek érdekében (többszöri nekifutásra) kialakultak az oktatási integrációhoz szükséges szakmai, pénzügyi és nem utolsó sorban jogszabályi keretek, képzések, szabályozások; elindult az országos mérés-értékelés, ami minden további követés és korrekció alapja lehet; kétségkívül fejlődött a pedagógiai kultúra, terjedni kezdtek a frontális oktatás alternatívái, mint például a kompetenciaalapú, egyéniesítettebb oktatás. Mindebből valami a PISA-mérésekben is már megjelent. Ugyanakkor – tisztelet a nem kevés kivételnek – óriási társadalmi ellenállás alakult ki a mélyszegénységben élő és a roma gyerekek integrálása ellen. Minthogy közben a lakóhelyi szegregáció is erősödött (hisz nem történt ellene semmi), nem csoda, hogy minden esélyegyenlősítő erőfeszítés ellenére az integráció inkább gyengült, mint erősödött. Itt természetesen az állam eszköztelenségéről is szó van. Egyfelől senki nem kérte számon egyes önkormányzatok törvénytörő gyakorlatát – például azt, hogy Gyöngyöspatán már 2007-ben olyan, a változtatási tilalomról szóló építési rendeletet hozott a helyi képviselőtestület, amely egyértelműen megtiltotta a cigányok cigánysorról

„faluba” történő beköltözését, és előírta, hogy a cigánysoron lakók „nem építkezhetnek telkükön és a meglévő lakóépületeiket nem bővíthetik”(Ombudsmani jelentés 2011).

Ugyanez az ombudsmani jelentés azt is megállapította, hogy a gyöngyöspatai általános iskolában elkülönített cigány osztályokat hoztak létre, délután pedig gyakorlatilag kizárták a cigány gyerekeket a napközi foglalkozásból. A helyi önkormányzati rendelet szerint ugyanis „a napközis ellátást az a tanuló veheti igénybe, akinek az édesanyja munkaviszonyban áll.” A most kirajzolódó közoktatási változtatások – ha a tervezett formában megvalósulnak – a 2000 és 2010 közötti előremutató kezdeményezéseket felülírják. Egyébként is, az egyházi iskolák száma gyorsan nő, és rájuk eddig sem voltak kötelezőek az integráció szabályai.

– Az országot járva számtalan rendkívül szimpatikus helyi kezdeményezéssel találkoztam, ám ezek legjobb esetben valóban csak helyi szinten, elszigetelt módon valósultak meg. Hogyan lehetne ezeket szintetizálni?

– Nem kellene szintetizálni azokat, hiszen ugyanazért a célért, a gyerekek integrálásáért, fejlődéséért, továbbtanulásáért dolgoznak különböző eszközökkel – a helyi erőforrásoktól függően. Persze, jó, ha tudnak egymásról – erre vannak törekvések. És még jobb, ha a jó tapasztalataik beépülnek a közoktatás rendszerébe. Ehhez nagyon jó eszközök például a tantestületi iskolalátogatások, a minta-tanítások, és sok más.

– Van-e a magyar iskolarendszerben szegregáció aszerint, hogy ki szegény, ki gazdag? Máshol hogyan kezelték ezt a problémát?

– A PISA-vizsgálatokból tudjuk, hogy Magyarország egyike a szegénység-gazdagság mentén legjobban szegregálódó országoknak. Jobb országokban – Finnország az egyik kedvenc példánk – évtizedek óta olyan prioritás a mindenütt egyformán jó iskola, hogy a probléma ki sem alakult. Lengyelországban viszont, ahol nagyon is létezett, egy nagyszerű iskolareformot kezdtek el 1999-ben. A kormányzati reformcsomag egyidejűleg indította el az iskolaszervezeti átalakítást, valamint a tartalmi, irányítási, és pedagógiai reformokat. Mindezt a pedagógusok intenzív képzése, új tananyagok kidolgozása, az iskolai autonómia növelése és hasonló elemek egészítették ki, ugyancsak jelentős európai forrásokból. A reform eredményei 2010-re már jól látszanak a tanulók, nagy arányban a korábban legrosszabbul teljesítő tanulók tudásszintjének jelentős emelkedésében, a szakképzés sikereiben, a város-falu különbség csökkentésében és sok másban.

– Milyen modellt ajánl nekünk?

– Sokféle jó modell van – és mindenütt az embereken is múlik, hogy azok rendeltetésszerűen működnek-e. Magyarországon a „többszektörű” oktatás egyre kérdésesebbé tesz egy modellt. De ha mégis van mód változtatásra, nekem nagyon tetszik a lengyel példa az egységes hatosztályos alapiskolával és egy háromévfolyamos, ugyancsak egységes alsó középfokú iskolával. Ez utóbbit a kis falvakban élők hátrányainak csökkentése érdekében korszerűsített vidéki iskolaközpontokba szervezték. Így egy évvel kitolták a szelektív rendszer (gimnázium-szakközép-szakiskola) belépését. Fontos elem a teljesítmények minden szintű rendszeres mérése és az iskoláknak való folyamatos visszajelzés.

– Mit gondol, hogy mennyi pénz kellene ahhoz, hogy a szegénységbe jutott embertársainkat kiszabadítsuk onnan?

– Erre nehéz válaszolni. A mostani jövedelemeloszlás alapján mintegy 20-30 milliárd forint kellene ahhoz, hogy mindenki elérjen egy szűk létminimumot, ennek legalább ötszöröse pedig ahhoz, hogy a szociális minimum elfogadható legyen – de ez csak a költségek és a munka egy

része. A szegénység újratermelődésének megakadályozásához munka, lakás, jobb iskola, rengeteg személyes szolgáltatás – vagyis komplex program kell. A feltétel: országos keretek, országos források és helyi, nagyon személyes megvalósítások.

– Tudom, hogy nem szívesen beszél magáról, és egész pályája alatt szerényen, mindig a témára, a kutatott terület fontosságára koncentrálni írt, nyilatkozott. Mégis engedjen meg nekünk egy személyes kérdést. Mire a legbüszkébb pályafutása során?

– Az ELTE Társadalomtudományi Kara Tausz Katalin dékán kezdeményezésére 80 éves születésnapomra készített egy „Köszöntő” kötetet, amelyben közel százan írják meg velem kapcsolatos tapasztalataikat. Igazán büszke vagyok arra, hogy közülük sokan tartanak jó tanárnak, kreatív és jelentős kutatónak, toleránsnak és mindenkihez partnerként viszonyulónak, de főleg emberekhez és eszmékhez hűségesebbnek, vagyis – emberséges embernek.

– Nem olyan a szociológus élete, mint egy csillagászé? Felfedez egy távoli bolygót, leírja a jellemzőit, a megközelítési utat, de nem érheti el, nem utazhat el odáig, ugyanis a technika nem fejlődik elég gyorsan. Egy társadalomkutató életében vannak igazán mérhető sikerek?

– Nem tudom, jó-e a csillagászati hasonlat. Nem a technikával van a baj, hanem egyfelől a globális gazdasági-társadalmi trendekkel, az embereket megfojtó zabolátlan piacgazdasággal, amely többek közt a terrorizmust is kitermelte. Másfelől már sokat elmondtam a demokráciát gyengítő, a közép- és felsőosztálynak kedvező, a szegényeket gyakran megalázó magyar politikáról, amely szintén nem tesz boldoggá. Ha jó ötven évi erőfeszítéseimet nézem, nem hiszem, hogy vannak „mérhető” sikereim. De tettem, és ameddig telik tőlem, teszem a dolgomat.

BI